

PLATON

Phédon

Texte : Léon Robin, « Les Belles Lettres »

La mort de Socrate.

La dernière leçon de Socrate.

« Ἄλλὰ θαρρεῖν χρῆ περὶ τῆ ἐαυτοῦ ψυχῇ [114e] ἄνδρα ὅστις ἐν τῷ βίῳ τὰς μὲν ἄλλας ἡδονὰς τὰς περὶ τὸ σῶμα καὶ τοὺς κόσμους εἶασε χαίρειν ὡς ἄλλοτρίους τε ὄντας καὶ πλεον θάτερον ἡγησάμενος ἀπεργάζεσθαι · τὰς δὲ περὶ τὸ μανθάνειν ἐσπούδασέ τε καὶ, κοσμήσας τὴν ψυχὴν οὐκ ἄλλοτρίῳ ἀλλὰ τῷ αὐτῆς κόσμῳ, σωφροσύνη τε καὶ [115a] δικαιοσύνη καὶ ἀνδρεία καὶ ἐλευθερία καὶ ἀληθεία, οὕτω περιμένει τὴν εἰς Ἄιδου πορείαν ὡς πορευσόμενος ὅταν ἢ εἰμαρμένη καλῇ. Ὑμεῖς μὲν οὖν, ἔφη, ὦ Σιμμία τε καὶ Κέβης καὶ οἱ ἄλλοι, εἰς αὐθις ἐν τινι χρόνῳ ἕκαστοι πορεύσεσθε · ἐμὲ δὲ νῦν ἤδη καλεῖ, φαίη ἂν ἀνὴρ τραγικός, ἢ εἰμαρμένη. Καὶ σχεδὸν τί μοι ὦρα τραπέσθαι πρὸς τὸ λουτρόν · δοκεῖ γὰρ δὴ βέλτιον εἶναι λουσάμενον πιεῖν τὸ φάρμακον, καὶ μὴ πράγματα ταῖς γυναιξὶ παρέχειν νεκρὸν λούειν. »

[115b] Ταῦτα δὴ εἰπόντος αὐτοῦ, ὁ Κρίτων · « Εἶεν, ἔφη, ὦ Σώκρατες. Τί δὲ τούτοις ἢ ἐμοὶ ἐπιτέλλει, ἢ περὶ τῶν παίδων ἢ περὶ ἄλλου του, ὅ τι ἂν σοι ποιοῦντες ἡμεῖς ἐν χάριτι μάλιστα ποιοῖμεν ; — Ἄπερ ἄει λέγω, ἔφη, ὦ Κρίτων, οὐδὲν καινότερον · ὅτι ὑμῶν αὐτῶν ἐπιμελούμενοι ὑμεῖς καὶ ἐμοὶ καὶ τοῖς ἐμοῖς καὶ ὑμῖν αὐτοῖς ἐν χάριτι ποιήσετε ἅτ' ἂν ποιῆτε, κἂν μὴ νῦν ὁμολογήσητε · ἐὰν δὲ ὑμῶν μὲν αὐτῶν ἀμελήτε καὶ μὴ θέλητε ὡςπερ κατ' ἴχνη κατὰ τὰ νῦν τε εἰρημένα καὶ τὰ ἐν τῷ ἔμπροσθεν χρόνῳ ζῆν, οὐδὲ ἐὰν πολλὰ ὁμολογήσητε [115c] ἐν τῷ παρόντι καὶ σφόδρα, οὐδὲν πλεον ποιήσετε. — Ταῦτα μὲν τοίνυν προθυμησόμεθα, ἔφη, οὕτω ποιεῖν. Θάπτωμεν δὲ σε τίνα τρόπον ; — Ὅπως ἂν, ἔφη, βούλησθε, ἐάνπερ γε λάβητέ με καὶ μὴ ἐκφύγω ὑμᾶς.»

Γελάσας δὲ ἅμα ἡσυχῇ καὶ πρὸς ἡμᾶς ἀποβλέψας εἶπεν · « Οὐ πείθω, ὦ ἄνδρες, Κρίτωνα, ὡς ἐγὼ εἶμι οὗτος Σωκράτης, ὁ νυνὶ διαλεγόμενος καὶ διατάττων ἕκαστον τῶν λεγομένων. Ἄλλ' οἶεται με ἐκεῖνον εἶναι [115d] ὃν ὄψεται ὀλίγον ὕστερον νεκρὸν, καὶ ἐρωτᾷ δὴ πῶς με θάπτῃ. Ὅ τι δὲ ἐγὼ πάλαι πολὺν λόγον πεποίημαι, ὡς ἐπειδὴν πῶ τὸ φάρμακον οὐκέτι ὑμῖν παραμενῶ, ἀλλ' οἰχήσομαι ἀπιὼν εἰς μακάρων δὴ τινὰς εὐδαιμονίας, ταῦτά μοι δοκῶ αὐτῷ ἄλλως λέγειν, παραμυθούμενος ἅμα μὲν ὑμᾶς, ἅμα δ' ἐμαυτόν. Ἐγγυήσασθε οὖν με πρὸς Κρίτωνα, ἔφη, τὴν ἐναντίαν ἐγγύην ἢ ἦν οὗτος πρὸς τοὺς δικαστὰς ἡγγυάτο · οὗτος μὲν γὰρ ἢ μὴν παραμενεῖν · ὑμεῖς δὲ ἢ μὴν μὴ παραμενεῖν ἐγγυήσασθε ἐπειδὴν ἀποθάνω, ἀλλὰ οἰχήσεσθαι [115e] ἀπιόντα, ἵνα Κρίτων ῥᾶον φέρῃ, καὶ μὴ, ὀρών μου τὸ σῶμα ἢ καιόμενον ἢ κατορυττόμενον, ἀγανακτῆ ὑπὲρ ἐμοῦ ὡς δεινὰ πάσχοντος, μηδὲ λέγη ἐν τῇ ταφῇ ὡς ἢ προτίθεται Σωκράτη ἢ ἐκφέρει ἢ κατορύττει. Εὖ γὰρ ἴσθι, ἢ δ' ὅς, ὦ ἄριστε Κρίτων, τὸ μὴ καλῶς λέγειν οὐ μόνον εἰς αὐτὸ τοῦτο πλημμελές, ἀλλὰ καὶ κακόν τι ἐμποιεῖ ταῖς ψυχαῖς. Ἄλλὰ θαρρεῖν τε χρῆ, καὶ φάναι τοῦμὸν σῶμα θάπτειν, καὶ θάπτειν [116a] οὕτως ὅπως ἂν σοι φίλον ἦ καὶ μάλιστα ἡγήνομαι εἶναι. »

Ταῦτ' εἰπὼν, ἐκεῖνος μὲν ἀνίστατο εἰς οἴκημά τι ὡς λουσόμενος, καὶ ὁ Κρίτων εἶπετο αὐτῷ ἡμᾶς δ' ἐκέλευε περιμένειν. Περιεμένομεν οὖν, πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς διαλεγόμενοι περὶ τῶν εἰρημένων καὶ ἀνασκοποῦντες, τοτὲ δ' αὖ περὶ

τῆς συμφορᾶς διεξιόντες ὄση ἡμῖν γεγονυῖα εἶη, ἀτεχνῶς ἡγούμενοι ὥσπερ πατρὸς στερηθέντες διάξειν ὄρφανοὶ τὸν ἔπειτα βίον. Ἐπειδὴ [116b] δὲ ἐλούσατο καὶ ἠνέχθη παρ' αὐτὸν τὰ παιδιά (δύο γὰρ αὐτῷ ὑεῖς μικροὶ ἦσαν, εἷς δὲ μέγας), καὶ αἱ οἰκεῖαι γυναῖκες ἀφίκοντο, ἐκείναις ἐναντίον τοῦ Κρίτωνος διαλεχθεῖς τε καὶ ἐπιστείλας ἅττα ἐβούλετο, τὰς μὲν γυναῖκας καὶ τὰ παιδιά ἀπιέναι ἐκέλευσεν, αὐτὸς δὲ ἦκε παρ' ἡμᾶς.

Καὶ ἦν ἤδη ἐγγὺς ἡλίου δυσμῶν · χρόνον γὰρ πολὺν διέτριψεν ἔνδον. Ἐλθὼν δ' ἐκαθέζετο [λελουμένος], καὶ οὐ πολλὰ ἅττα μετὰ ταῦτα διελέχθη. Καὶ ἦκεν ὁ τῶν ἔνδεκα ὑπηρέτης, καὶ στὰς [116c] παρ' αὐτόν · « ὦ Σώκρατες, ἔφη, οὐ καταγνώσομαί γε σοῦ ὅπερ ἄλλων καταγιγνώσκω, ὅτι μοι χαλεπαίνουσι καὶ καταρῶνται, ἐπειδὴν αὐτοῖς παραγγείλω πίνειν τὸ φάρμακον ἀναγκαζόντων τῶν ἀρχόντων. Σὲ δὲ ἐγὼ καὶ ἄλλως ἔγνωκα ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ γενναιότατον καὶ πρατότατον καὶ ἄριστον ἄνδρα ὄντα τῶν πώποτε δεῦρο ἀφικομένων · καὶ δὴ καὶ νῦν εὖ οἶδ' ὅτι οὐκ ἐμοὶ χαλεπαίνεις, γιγνώσκεις γὰρ τοὺς αἰτίους, ἀλλὰ ἐκείνοις. Νῦν οὖν, οἴσθα γὰρ ἃ ἦλθον [116d] ἀγγέλλων · χαίρε τε καὶ πειρῶ ὡς ῥᾶστα φέρειν τὰ ἀναγκαῖα. » Καὶ ἅμα δακρύσας, μεταστρεφόμενος ἀπῆει. Καὶ ὁ Σωκράτης ἀναβλέψας πρὸς αὐτόν · « Καὶ σύ, ἔφη, χαίρε · καὶ ἡμεῖς ταῦτα ποιήσομεν. » Καὶ ἅμα πρὸς ἡμᾶς · « ὦς ἀστεῖος, ἔφη, ὁ ἄνθρωπος · καὶ παρὰ πάντα μοι τὸν χρόνον προσῆει καὶ διελέγετο ἐνίοτε, καὶ ἦν ἀνδρῶν λῶστος · καὶ νῦν, ὡς γενναίως με ἀποδακρῦει. Ἄλλ' ἄγε δὴ, ὦ Κρίτων, πειθόμεθα αὐτῷ, καὶ ἐνεγκάτω τις τὸ φάρμακον, εἰ τέτριπται · εἰ δὲ μὴ, τριψάτω ὁ ἄνθρωπος. »

[116e] Καὶ ὁ Κρίτων · « Ἄλλ' οἶμαι, ἔφη, ἔγωγε, ὦ Σώκρατες, ἔτι ἡλίον εἶναι ἐπὶ τοῖς ὄρεσιν καὶ οὐπὼ δεδυκέσαι. Καὶ ἅμα ἐγὼ οἶδα καὶ ἄλλους πάνυ ὀψὲ πίνοντας ἐπειδὴν παραγγεληθῆ αὐτοῖς, δειπνήσαντάς τε καὶ πίνοντας εὖ μάλα, καὶ συγγενομένους γ' ἐνίοις ὧν ἂν τύχωσιν ἐπιθυμοῦντες. Ἄλλὰ μηδὲν ἐπείγου · ἔτι γὰρ ἐγχωρεῖ. » Καὶ ὁ Σωκράτης · « Εἰκότως γε, ἔφη, ὦ Κρίτων, ἐκείνοί τε ταῦτα ποιοῦσιν οὓς σὺ λέγεις, οἴονται γὰρ κερδαίνειν ταῦτα ποιήσαντες. Καὶ ἔγωγε ταῦτα εἰκότως οὐ ποιήσω · οὐδὲν γὰρ [117a] οἶμαι κερδαίνειν, ὀλίγον ὕστερον πίων, ἄλλο γε ἢ γέλωτα ὀφλήσειν παρ' ἐμαυτῷ, γλιχόμενος τοῦ ζῆν καὶ φειδόμενος οὐδενὸς ἔτι ἐνότος. Ἄλλ' ἴθι, ἔφη, πείθου καὶ μὴ ἄλλως ποίει. »

Καὶ ὁ Κρίτων ἀκούσας ἔνευσε τῷ παιδί πλησίον ἐστῶτι. Καὶ ὁ παῖς ἐξελθὼν καὶ συχνὸν χρόνον διατρίψας ἦκεν ἄγων τὸν μέλλοντα δώσειν τὸ φάρμακον, ἐν κύλικι φέροντα τετριμμένον. Ἴδὼν δὲ ὁ Σωκράτης τὸν ἄνθρωπον · « Εἶεν, ἔφη, ὦ βέλτιστε, σὺ γὰρ τούτων ἐπιστήμων, τί χρὴ ποιεῖν ; — Οὐδὲν ἄλλο, ἔφη, ἢ πίωντα περιέχειν ἕως ἂν σου βάρος [117b] ἐν τοῖς σκέλεσι γένηται, ἔπειτα κατακεῖσθαι · καὶ οὕτως αὐτὸ ποιήσει. » Καὶ ἅμα ὠρεξε τὴν κύλικα τῷ Σωκράτει. Καὶ ὡς λαβὼν καὶ μάλα ἴλεως, ὦ Ἐχέκρατες, οὐδὲν τρέσας οὐδὲ διαφθείρας οὔτε τοῦ χρώματος οὔτε τοῦ προσώπου, ἀλλ' ὥσπερ εἰώθει ταυρηδὸν ὑποβλέψας πρὸς τὸν ἄνθρωπον · « Τί λέγεις, ἔφη · περὶ τούτου τοῦ πόματος πρὸς τὸ ἀποσπείσαι τι, ἔξεστιν ἢ οὐ ; — Τοσοῦτον, ἔφη, ὦ Σώκρατες, τρίβομεν ὅσον οἴομεθα μέτριον εἶναι πιεῖν. [117c] — Μανθάνω, ἦ δ' ὄς. Ἄλλ' εὐχεσθαί γέ που τοῖς θεοῖς ἔξεστί τε καὶ χρὴ, τὴν μετοίκησιν τὴν ἐνθένδε ἐκεῖσε εὐτυχῆ γενέσθαι · ἃ δὴ καὶ ἐγὼ εὐχομαί τε καὶ γένοιτο ταύτη. » Καὶ ἅμ' εἰπὼν ταῦτα, ἐπισχόμενος καὶ μάλα εὐχερῶς καὶ εὐκόλως ἐξέπιεν.

Καὶ ἡμῶν οἱ πολλοὶ τέως μὲν ἐπιεικῶς οἰοί τε ἦσαν κατέχειν τὸ μὴ δακρῦειν · ὡς δὲ εἶδομεν πίνοντά τε καὶ πεπωκότα, οὐκέτι · ἀλλ' ἐμοῦ γε βία καὶ αὐτοῦ ἀστακτεῖ ἐχώρει τὰ δάκρυα, ὥστε ἐγκαλυψάμενος ἀπέκλαιον ἐμαυτόν, οὐ γὰρ δὴ ἐκείνόν γε, ἀλλὰ τὴν ἐμαυτοῦ τύχην, οἴου ἀνδρὸς [117d]

ἑταίρου ἐστερημένος εἶην. Ὁ δὲ Κρίτων, ἔτι πρότερος ἐμοῦ ἐπειδὴ οὐχ οἷός τ' ἦν κατέχειν τὰ δάκρυα, ἐξανέστη. Ἀπολλόδωρος δὲ, καὶ ἐν τῷ ἔμπροσθεν χρόνῳ, οὐδὲν ἐπαύετο δακρύων, καὶ δὴ καὶ τότε ἀναβρυχησάμενος κλάιων καὶ ἀγανακτῶν, οὐδένα ὄντινα οὐ κατέκλασε τῶν παρόντων πλήν γε αὐτοῦ Σωκράτους. Ἐκεῖνος δέ· «Οἶα, ἔφη, ποιεῖτε, ὦ θαυμάσιοι. Ἐγὼ μέντοι οὐχ ἤκιστα τούτου ἕνεκα τὰς γυναῖκας ἀπέπεμψα, ἵνα μὴ [117e] τοιαῦτα πλημμελοῖεν· καὶ γὰρ ἀκήκοα ὅτι ἐν εὐφημίᾳ χρῆ τελευτᾶν. Ἄλλ' ἡσυχίαν τε ἄγετε καὶ καρτερεῖτε.» Καὶ ἡμεῖς ἀκούσαντες ἡσυχύνθημεν τε καὶ ἐπέσχομεν τοῦ δακρῦειν.

Ὁ δὲ περιελθὼν, ἐπειδὴ οἱ βαρύνεσθαι ἔφη τὰ σκέλη, κατεκλίνη ὑπτίως· οὕτω γὰρ ἐκέλευεν ὁ ἄνθρωπος· καὶ ἅμα ἐφαπτόμενος αὐτοῦ, οὗτος διαλιπὼν χρόνον ἐπεσκόπει τοὺς πόδας καὶ τὰ σκέλη· κάπειτα, σφόδρα πιέσας αὐτοῦ τὸν πόδα, ἤρετο εἰ αἰσθάνοιτο. [118a] Ὁ δ' οὐκ ἔφη. Καὶ μετὰ τοῦτο αὐθις τὰς κνήμας· καὶ ἐπανιῶν οὕτως ἡμῖν ἐπεδείκνυτο ὅτι ψύχοιτό τε καὶ πήγνυτο. Καὶ αὐτὸς ἤπτετο, καὶ εἶπεν ὅτι, ἐπειδὴν πρὸς τῇ καρδίᾳ γένηται αὐτῷ, τότε οἰχήσεται. Ἦδη οὖν σχεδόν τι αὐτοῦ ἦν τὰ περὶ τὸ ἦτρον ψυχόμενα· καὶ ἐκκαλυψάμενος, ἐνεκεκάλυπτο γάρ, εἶπεν, ὃ δὴ τελευταῖον ἐφθέγγετο· «ὦ Κρίτων, ἔφη, τῷ Ἀσκληπιῷ ὀφείλομεν ἀλεκτρυόνα· ἀλλὰ ἀπόδοτε καὶ μὴ ἀμελήσητε. — Ἄλλὰ ταῦτα, ἔφη, ἔσται, ὁ Κρίτων· ἀλλ' ὄρα εἴ τι ἄλλο λέγεις.» Ταῦτα ἐρομένου αὐτοῦ, οὐδὲν ἔτι ἀπεκρίνατο· ἀλλ' ὀλίγον χρόνον διαλιπὼν ἐκινήθη τε καὶ ὁ ἄνθρωπος ἐξεκάλυψεν αὐτόν. Καὶ ὅς τὰ ὄμματα ἔστησεν· ἰδὼν δὲ ὁ Κρίτων συνέλαβε τὸ στόμα καὶ τοὺς ὀφθαλμούς.

Ἦδε ἡ τελευταῖα, ὦ Ἐχέκρατες, τοῦ ἑταίρου ἡμῖν ἐγένετο, ἀνδρός, ὡς ἡμεῖς φαίμεν ἄν, τῶν τότε ὧν ἐπειράθημεν ἀρίστου καὶ ἄλλως φρονιμωτάτου καὶ δικαιοτάτου.